

Ilja Budrajtskis ¹

Aleksej Navalnyj lärde oss att utmana Putin

Ur *Flamman* 20/2 2024

Med snillrika metoder lyckades Aleksej Navalnyj skapa massrörelser i ett auktoritärt land. Hans död var oundviklig – men hans insikter är eviga.

Den ryska politikern Aleksej Navalnyj dödades den 15 eller 16 februari i ett högriskfängelse i norra Ryssland. Den sanna dödsorsaken är fortsatt okänd, och detsamma gäller kroppen, som hans föräldrar och fru nu förgäves försöker få ut från de ryska myndigheterna.

Kanske får vi aldrig veta vad han dog av – ett slag, gift eller systematisk tortyr under hans tre år i fängelse. Även om många, inklusive jag själv, fortfarande har svårt att förlika sig med tanken på Navalnyjs död, har resultatet varit förväntat sedan han återvände till Ryssland i januari 2021. Efter att mirakulöst ha överlevt ett försök till förgiftning av ryska specialtjänster flög han till Moskva från Berlin för att genomgå behandling, och arresterades omedelbart.

Det är meningslöst att analysera de rättsliga grunderna för arresteringen: först dömdes han till tre års fängelse, sedan lades nio år på för en andra dom, och sedan ytterligare 19 för en tredje. Navalnyj förstod mycket väl att på ryskt territorium berodde hans liv endast på en mans vilja. Precis som alla ryska liv.

Navalnyj tillbringade, med korta pauser, mer än 250 dagar i ”straffcellen” – ett fängelse i ett fängelse, under extremt svåra förhållanden och ett fullständigt förbud mot kontakt med omvärlden. Fram till sina sista dagar tog han alla tillfällen i akt att läsa och skriva. Som vi vet från historien blir fängelset för många politiska fångar en plats för djupa, och tyvärr ofta också slutgiltiga, reflektioner över orsakerna till nederlaget för de rörelser som de tillhörde, och vilka lärdomar som kan dras inför framtiden.

I augusti förra året skrev Navalnyj ett av sina mest betydelsefulla meddelanden av detta slag. Efter att ha reflekterat över orsakerna till framväxten av Putins diktatur kom han till slutsatsen att rötterna går tillbaka till 1990-talet, Boris Jeltsins tid vid makten och de så kallade ”marknadsreformerna”. Putin och hans vänner från säkerhetstjänsterna kom inte först till makten, för att sedan ”knuffa bort de demokratiska reformatorerna från den”, skrev han. ”Reformatorerna [...] kallade dem själva till sig, de lärde dem hur man förfalskar val, stjälar statlig egendom, ljugar för massmedia, förtrycker oppositionen och till och med hur man organiserar idiotiska, inkompetenta krig.”

Genom att låta en grupp oligarker behålla kontrollen över stora egendomar förstörde 1990-talets ”demokrater” redan svaga demokratiska institutioner och öppnade vägen för auktoritarism. Att förstå putinismens ursprung i den kriminella historien om omfördelningen av tidigare sovjetisk egendom, är som Navalnyj noterade ”den viktigaste strategiska frågan för alla anhängare av en demokratisk utveckling.”

För att nå slutsatsen behövde Navalnyj många år av politisk aktivism. År 2000 gick han som ung man med i det liberala partiet Jabloko, som han lämnade några år senare, desillusionerad av dogmatismen och elitismen hos den gamla generationens ryska liberaler. Hans önskan att bygga en oppositionskoalition fick honom att flirta med rysk nationalism och invandringsfientlig retorik, vilket fortfarande är en av de mest kontroversiella aspekterna av hans politiska historia. 2011 skapade han Stiftelsen mot korrupktion, en organisation som visade sig kunna

¹ Ilja Budrajtskis är en rysk socialistisk historiker, som sedan invasionen av Ukraina befinner sig i landsflykt. Han är en av grundarna av Ryska socialistiska rörelsen (2021).

absorbera energin från den yngre generationen som politiserades i spåren av massprotesterna mot Putins återkomst för en tredje presidentperiod.

Från det här ögonblicket börjar historien om Navalnyj på 2010-talet, som den främsta och farligaste motståndaren till Putinregimen. Mot bakgrund av en växande apati och konformitet som svar på det växande förtrycket, i ett dunkelt valsysteem som manipuleras från ovan, visade han att även sådana val kan användas som kraftfulla uttryck för protester och politisering av breda skikt. 2013 genomförde han en lysande kampanj i borgmästarvalet i Moskva och utmanade Kremles skyddsling Sergej Sobjanin, och 2018 tillkännagav han sitt deltagande i det kommande presidentvalet.

Trots att myndigheterna med långsökta förevändningar inte tillåter Navalnyj att delta i dem, lockade kampanjen 150 000 frivilliga och blev den största gräsrotspolitiska organisationen i det postsovjjetiska Rysslands historia.

Navalnyj öppnade kontor i hela landet som blev centrum för politisering av ungdomar – debatter hölls ständigt där om alla aktuella frågor om landets framtid, och en hel generation av unga upptäckte den politiska idévärlden, varav många av dem den socialistiska. Och viktigast av allt, Navalnyjs organisation visade tiotusentals att politiskt deltagande är ett verkligt alternativ till den trånga värld av personliga intressen och likgiltighet som Putinregimen mödosamt har pressat ryssarna till i flera år.

Den här framgången blev möjlig eftersom Navalnyj insåg att standarduppsättningen liberala paroller, begränsade till krav på rättvisa val och garantier för medborgerliga mänskliga rättigheter, inte skulle leda till omfattande politisk mobilisering.

Han insåg också att i Putins Ryssland är huvudfrågan den kolossala sociala ojämlikheten – majoritetens fattigdom och elitens ofantliga rikedom – vars lösning övergången till verklig demokrati beror på. Navalnyjs utredningar, som orsakade offentligt ramaskri, avslöjade faktiskt inte bara korrruptionen, utan även den kriminella karaktären hos den politiska och ekonomiska elitens rikedom. Det hat som väcktes av ändlösa virtuella rundturer i Putins och hans vänners hemliga palats var i huvudsak av klasskaraktär.

Under den här perioden började ämnet social orättvisa inta en nyckelplats i Navalnyjs retorik: han motsatte sig aktivt den nyliberala pensionsreformen 2018, försökte initiera skapandet av oberoende fackföreningar för läkare och lärare, och kritiserade regeringen under pandemin för magra betalningar till människor som har förlorat sina inkomster och jobb. Det var inte någon vänsteranalys som ledde Navalnyj till dessa politiska insikter, utan erfarenheten av ständiga resor runt om i landet och förmågan att lyssna på berättelser från en mängd olika människor om deras verkliga problem.

Efter 2018, när det en gång för alla stod klart att han och hans anhängare aldrig skulle få delta i vare sig president- eller parlamentsval, efterlyste Navalnyj ”smart röstande” – stöd för den kandidat med störst chans att vinna mot Putins Enade Ryssland. Taktiken har blivit en allvarlig utmaning för Putins system med ”styrd demokrati”, där alla andra partier finns med som dekoration snarare än att konkurrera om makten och påverka politiken.

Den huvudsakliga mottagaren av smarta röster är kommunistpartiet – som den enda kraften inom det befintliga politiska systemet som kan samla upp breda missnöjesröster. Med sin uppmaning till taktiskt stöd för kommunisterna drev Navalnyj inte bara hundratusentals unga väljare till dem, utan bidrog till en väckelse i själva partiet, där missnöjet med den gamla ledningens konservativa och medgörliga hållning växte.

Trots det ständigt ökande förtrycket fortsatte alltså Navalnyjs organisation att växa och få inflytande. Sommaren 2020 stod det klart för Kreml: han utgör ett existentiellt problem som

bara kan lösas med radikala medel. Men inte nog med att han överlevde förgiftningen, tillsammans med sina anhängare genomförde han också en snillrik undersökning av det misslyckade mordförsöket, och fastställde namnen på alla anställda vid underrättelsetjänsten FSB som var involverade.

Navalnyjs sista strid stod i januari 2021. Tiotusentals mestadels unga människor tog till städernas gator för att kräva hans omedelbara frigivning. Demonstrationerna förbjöds och undertrycktes hårt: hundratals misshandlades och fängslades. Vid tidpunkten var Putins Ryssland redan på god väg att invadera Ukraina, och elimineringen av eventuell opposition var en integrerad del av förberedelserna. Protesterna dagen då kriget började, den 24 februari 2022, var dåligt organiserade och nådde inte samma omfattning som föregående år. Det ryska samhället störtade in i rädsla och apati, och Navalnyj kunde bara följa nyheterna i fängelset från rysk propaganda-tv och i brev från sina kamrater.

Navalnyj blev aldrig socialist och trodde fullt ut på möjligheten för demokrati för Ryssland, med maktdelning, pressfrihet, en bred medelklass och en socialt orienterad marknad. Han tog banala principer som ”en regering för folket och av folket” på allvar. Precis den första ryska dissidenten i slutet av 1700-talet som var hans förebild, böndernas befrielsekämpe Aleksandr Radisjtjev, ville han att varje ryss skulle känna sig som ”inte ett träd, inte en slav, utan en människa”.

Och nu, efter mordet på Navalnyj, under framväxten av auktoritära former av kapitalism runt om i världen, måste vi komma ihåg att utan grundläggande yttrande- och mötesfrihet har vänstern och de förtryckta små chanser till seger. Om vi står ansikte mot ansikte med en undertryckningsapparat beväpnad till tänderna, som inte begränsas av något rättsligt ramverk, då är det osannolikt att vi kommer att kunna bygga en massrörelse. Det vet deltagarna i de senaste protesterna i Iran, liksom palestinierna och kurderna, som torteras i tusentals i fängelser. Ryska politiska fångar, socialister och anarkister vet detta.

Navalnyj förstod inte bara dessa enkla sanningar utan gav sitt liv för dem. Och jag är säker på att det inte är förgäves.

Översättning: Leonidas Aretakis.

Lästips

[Texter av Budrajtskis på Marxistarkivet](#)

Om Navalnyj på Marxistarkivet:

François Bougon: [”Nu finns ingen oberoende opposition i Ryssland”](#) (20/2 2024)

Anna Colin Lebedev: [Ukrainarna har mycket att kritisera Navalnyj för](#) (20/2)

Ryska socialistiska rörelsen: [Aleksej Navalnyj mördad i fängelset](#) (26/2)

Ryska socialister om Navalnyj:

Ilya Matveev: [Alexei Navalny was a Russian hero](#)

Navalny and us: [Three Russian leftists on the legacy of Alexei Navalny’s politics](#)

Andra media:

Per Leander: [Navalnyjs mod imponerade in i det sista](#) (*Internationalen*)

Volodya Vagner: [Namnet som skrämde Putin](#) (*Arbetaren*)

[Teorin: Navalnyj förgiftades med Novitjok](#) (SVT)

Nya uppgifter (som tillkommit efter ursprungliga publiceringen av artikeln ovan):

[Medarbetare: Navalnyj var nära att släppas](#) (*Aftonbladet*)